

zahraniční uvádí a hodnotí P.N. Berkov v knize Bibliografičeskaja evristika (Moskva 1960). Přitom ovšem všechny tyto práce mají na mysli bibliografii obecnou, nikoli speciální, a proto se našeho tématu dotýkají jen obecně a okrajově.

Bibliografie obecná - bibliografie speciální

O b e c n á b i b l i o g r a f i e je - jako "nauka o soupisu tiskovin" (první část definice V.N. Děnísejeva v knize Obecná bibliografie, 2.vyd., 1952, str.2) - jednak součástí bibliologie, knihovědy, jednak představuje v podstatě souhrn speciálních bibliografií - jako nauka "o vystižení jejich (tj. tiskovin) obsahu a vytčení jejich politického, vědeckého a praktického významu" (druhá část definice Děnísejevovy); poměr obecné bibliografie k bibliografiím speciálním je tedy poměrem celku ke svým částem. Přesto však, právě že je obecná bibliografie sama součástí knihovědy, která má své zvláštní cíle, nejsou její jednotlivé složky kvalitativně (tj. pokud jde o hlediska třídění, popřípadě hodnocení atd.) totožné s příslušnými speciálními bibliografiemi, sledujícími mnohem rozmanitější cíle, dané ne knihovědou, nýbrž příslušnou vědou. Je tedy postavení těchto speciálních bibliografií svého druhu zvláštní a zasloužilo by si nové analýzy. A to tím spíše, že všechny speciální vědy dosáhly v poslední době v oblasti teorie i praxe značného rozšíření, které vedlo k další a další diferenciaci i k vzniku často úplně nových vědních oborů. Že se to musí projevit i v pojetí speciálních bibliografií, je samozřejmé.

Pokud jde tedy o tyto s p e c i á l n í b i b l i o g r a f i e, tj. nejrozmanitější druhy bibliografií příslušných věd, je dnes zřejmé víc než dříve, že se staly d í l č í m i p o m o c n ý m i v ě d e c k ý m i d i s c i p l í n a m i s v ý c h v ě d: podávají utříděné soupisy publikovaných prací - ať knižních, ať časopiseckých - příslušných oborů. Každá speciální bibliografie je dnes více než kdy jindy orientována ke své vědě.

Aby bylo vidět, kam se přeneslo i těžisko o b e c n é b i b l i o g r a f i e vůbec za posledních asi čtyřicet let, znamenajících další rozvoj všech speciálních věd započatý už v 19. století, a často i věd úplně nových, srovnajme si naše pojetí bibliografie s pojetím například Živného z roku 1924. Podle Živného je bibliografie "věda o popisných a soupisných znacích knihy", je "studiem znaků knihy za účelem popisu a soupisu bibliografických jednotek" (L.J. Živný: Rukověť bibliografie, 1924, str.33). Na první pohled je z této definice zřejmé, a studium knihy Živného to jen potvrdí, že autor chápal bibliografii příliš odtržené od jednotlivých věd a že ji orientoval naopak směrem ke knihovědě; a tak vyzněla i praktická stránka jeho nauky o popisu příliš samoučelně, hlavně ve vylučné, až vymělkované preciozitě popisu formálních a vnějškových znaků knihy. Nebezpečí "bibliografie pro bibliografii" tu bylo na dosah ruky. Naštěstí bibliografická praxe, a to i praxe Živného sama, tuto teorii překonávala. - Roku 1944 Jaroslavu Drtinovi už "bibliografie není vědeckou prací, ale jest předpokladem, základním kamenem každé vědecké práce. Jest to sbírání materiálu, z kterého se teprve budova staví. Bibliografie jest pomocníkem vědecké práce." (J. Drtina: Česká bibliografie, 1944, str.10). I když tu nejde o definici, nýbrž spíše o obraznou charakteristiku, a i když je třeba bibliografii pokládat za práci vědeckou, ovšem ne za samostatnou vědu, již byla u Živného, přece je tu už patrný přesun hlavního důrazu z formálního popisu na cíl soupisu. Nejširší definice Drtinova, že "bibliografií jest tedy v nejběžnějším slova smyslu soupis literárních prací pořízený k nějakému účelu" (tamtéž, str.7), nemůže v tomto smyslu nechat nikoho na pochybách. Nastal tu zřetelný odklon od Živného poje-

tí jednostranně bibliografického, odklon, jehož nutným důsledkem je příklon k jednotlivým vědám, vynucený stavem a potřebami těchto věd samých. Tento příklon je v Drtinově knížce naprosto jasný nejen bezvýhradným podtržením služebnosti bibliografie v nejlépeším slova smyslu, ale i oním zdůrazněním účelu, jemuž se bibliografie podřizuje: kritéria účelnosti tu nemohou být vyvozena z bibliologie, nýbrž z příslušných věd. I obecná bibliografie tedy, ačkoli ovšem i dnes zůstává na jedné straně součástí bibliologie, stýká se současně na druhé straně přímo s jednotlivými vědami a do určité míry se jim podřizuje. A pokud jde o speciální bibliografie, platí to o nich ovšem tím spíše.

Definovali jsme tedy speciální bibliografie jako dílčí pomocné vědecké disciplíny příslušných věd, disciplíny, které pracují na soupisech knižně i časopisecky publikovaných prací příslušného oboru. Speciální bibliografie nemůže být ani samostatnou vědou, ani pomocnou vědou ve smyslu pomocných věd historických, protože nemá ani samostatnou svébytnou vědeckou problematiku, ani samostatnou vědeckou metodu; ba nemá dokonce ani svůj samostatný předmět, nýbrž dělí se pouze s příslušnou vědou o jeho literární složku; má jen své technické prostředky, jimiž však neprovádí analýzu svého předmětu, jíž by se dobrala nových poznatků, nýbrž jimiž svůj předmět pouze třídí a sepisuje. A je-li i na třídění účastna podstatně speciální věda (neboť jen ona může stanovit platná kritéria třídění), má bibliografický soupis svou vlastní techniku, která však není samoučelná, nýbrž vychází vstříc potřebám příslušné vědy. Bibliografie tedy nepodává ani první stadium vědeckého poznání, nýbrž jen jeden z jeho možných předpokladů: sepisuje a třídí literár-

ní materiál, tedy práce, jejichž výsledky mohou vykládat a hodnotit samostatně vědy samy - jen ony mohou srovnávat a hodnotit své vlastní vědecké teze a obecné závěry, jak pokud jde o historický vývoj poznání, tak pokud jde o jeho aktuální platnost. A nemůže-li se bibliograf někdy obejít například bez hodnocení - zvláště u bibliografií výběrových -, musí i kritéria výběru, i kritéria hodnotící s porozuměním převzít v každém případě zase jen z příslušné vědy. Proto je nejen plodné, ale přímo nutné, aby speciální bibliografii zpracovával bibliograf, který důvěrně zná problematiku příslušného oboru, popřípadě i dílčího tématu. To je i důvod, proč je bibliografie pomocnou vědeckou disciplínou.

Srovnáním několika definic bibliografie nám nejde o formální věci terminologické. Změny v pojetí bibliografie, které tu byly charakterizovány, odrážejí změny v materiální skutečnosti, kterou je pro bibliografii všecken tištěný materiál. Různorodá povaha této skutečnosti si pak vynutila organizovat bibliografická střediska při ústavech pro jednotlivé vědy. A v bibliografiích, o něž tato pracoviště usilují, nejde o knihovědný zájem na vnější podobě knihopisné jednotky (knihy, časopiseckého článku apod.), nýbrž o speciální vědecký zájem na obsahu této jednotky. Odtud důraz mimo jiné na výstižných a přesných anotacích v bibliografickém záznamu.

Jestliže jsme doposud mluvili o speciálních bibliografiích obecně, chceme se na dalších stránkách zabývat pouze jedinou z nich, bibliografií české literatury, a to beletrie i literární vědy, přičemž budeme přihlížet jen k materiálu nové české literatury (tj. zhruba od r.1774), protože problematika starší čes-

ké literatury je poněkud jiná a klade jiné požadavky na svou bibliografii i co do techniky záznamu, i co do třídění a uspořádání (existence rukopisů, jejich fragmentárnost, neexistence časopisů, množství prací anonymních apod.).